

УДК 338.24.01:336.025

Тютюник І.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Сумський державний університет

Tiutiunyk Inna

Sumy State University

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВИХ РОЗРИВІВ В ЕКОНОМІЦІ¹

У статті проаналізовано роль та місце податкових розривів в економічному розвитку країни. На підставі дослідження наявних практик побудови державної політики протидії мінізації доходів обґрунтовано доцільність розширення переліку принципів її формування. Доведено, що наявна політика повинна узгоджуватися із загальними принципами державного регулювання економіки та принципами побудови податкової системи. Запропоновано разом із загальними принципами державного регулювання податкових розривів в економіці виокремити спеціальні, а саме принципи синхронізації зовнішньоекономічної діяльності, ризикоорієнтованості, сутність та особливості застосування яких найбільше відповідають особливостям виникнення податкових розривів. Доведено, що застосування інноваційних методів, що базуються на врахуванні особливостей виникнення податкового розриву в економіці, може служити запорукою підвищення ефективності наявних інструментів державного управління в цьому напрямі.

Ключові слова: мінізація економіки, податковий розрив, державне регулювання, специфічні принципи регулювання, ухилення від оподаткування.

Постановка проблеми. Тенденції економічного розвитку України протягом останніх років свідчать про застарілість та недовірність наявних механізмів держав-

ного регулювання економічних процесів, невідповідність наявним особливостям розвитку країни та локальний характер дії окремих регулюючих інструментів.

¹ Виконано в рамках науково-дослідної теми № 0117U003930 «Економетричне моделювання механізму запобігання тінювим схемам виведення капіталу через податкові та інвестиційні канали в Україні».

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності, налагодження партнерських відносин з представниками інших країн, організація нових видів виробництва продукції та надання послуг формують передумови застосування інноваційних методів регулювання економічних операцій, спрямованих на протидію тіншовим фінансовим потокам.

Державне регулювання тінзації економіки – це складний та багатоступінний процес, який передбачає застосування комплексу регулюючих інструментів, спрямованих на попередження та мінімізацію окремих тіншових фінансових операцій задля покращення ситуації в країні загалом. Сьогодні, як правило, вжиття цих заходів має точковий характер, спрямоване на детінізацію лише окремих сфер та видів економічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробленню питань удосконалення процесу державного регулювання процесів тінзації економіки присвячені наукові праці багатьох вітчизняних та іноземних вчених, таких як О. Леонова [9], О. Чечель [18], О. Дяченко [6], І. Гришова [4], О. Мазур, В. Сержанов [10], А. Толстова [18].

Теоретичні та прикладні аспекти державного регулювання економіки, основні напрями державної політики, механізми та інструменти державного регулювання досліджували Е. Адельсеїтова [1], О. Чечель [19], О. Кахович, Р. Южека [8].

Загалом аналіз наявних напрацювань в цьому напрямі засвідчив досить ґрунтовне та різнобічне дослідження цих питань. Однак більшість учених досліджує питання державного регулювання тінзації економіки через призму розгляду загальних принципів її побудови, не приділяючи достатньої уваги комплексному дослідженню специфічних принципів її побудови, які більш ґрунтовно враховують особливості тіншового виведення коштів через окремі канали.

В умовах досить низької ефективності та результативності діючої політики державного регулювання економіки значно актуалізуються питання перегляду та вдосконалення всіх складників державної політики, одним з яких є перегляд наявних принципів її побудови, шляхом їх доповнення та приведення у відповідність до всього різноманіття наявних схем тінзації доходів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз та систематизація принципів державного регулювання податкових розривів в економіці, виокремлення найбільш ефективних, застосування яких дасть змогу мінімізувати обсяг податкових втрат в економіці.

Виклад основного матеріалу. Ефективність наявної державної політики протидії тінзації економіки перш за все залежить від глибини та рівня дії окремих регулюючих інструментів, застосування яких створює умови для зменшення обсягів тіншових фінансових потоків, подальшого розвитку економічної системи, а також суттєво прискорює темпи економічного розвитку країни.

Нині в Україні прийнято низку нормативно-правових актів, які прямо чи опосередковано спрямовані на протидію тіншовим фінансовим операціям. Основними з них є Закони України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом,

фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [13], «Про внесення змін до деяких законів України з питань запобігання використанню банків та інших фінансових установ з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» [12], Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року» [15], «Про реалізацію Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року» [14].

Однак, незважаючи на достатнє розроблення питань нормативного регулювання цих процесів на рівні держави, їх ефективність залишається на досить низькому рівні та не забезпечує досягнення поставлених цілей.

Передумовою істотних зрушень в сучасній державній політиці протидії тінзації економіки, на нашу думку, є коригування базових принципів її побудови. Реалізація політики державного регулювання податкових розривів в економіці базується на низці принципів, які доцільно розділити на загальні та специфічні. Оскільки розроблення основних заходів політики протидії тінзації економіки здійснюється в межах загальнодержавної політики регулювання економічного розвитку, основні вектори її реалізації повинні бути узгоджені як зі специфічними принципами державного регулювання, спрямованими виключно на мінімізацію та протидію виникненню податкових розривів в економіці, так і з загальними принципами державного регулювання економіки, принципами побудови податкової системи.

До загальних принципів політики державного регулювання можна віднести ті, що визначають уніфіковані для всіх сфер процедури та особливості державного регулювання економічного розвитку. Задля визначення переліку принципів проаналізуємо наявний науковий доробок у цій сфері.

Відповідно до нормативно-правової бази України вжиття заходів протидії легалізації незаконно одержаних доходів має базуватись на загальних принципах:

- верховенства права;
- пріоритету захисту прав людини;
- системності;
- комплексності;
- відповідності потребам часу та орієнтації на кінцевий результат;
- наукової обґрунтованості;
- активного співробітництва з іноземними державами [15];
- взаємності [13].

В науковій літературі існує значне різноманіття підходів до визначення та класифікації принципів державного регулювання економіки, основні з яких наведені в табл. 1.

З огляду на той факт, що головною особливістю виникнення податкових розривів в економіці є те, що

Підходи до класифікації принципів державного регулювання економіки

Автори	Принципи державного регулювання економіки
Д. Стеченко, Л. Швайка [17]	Принципи пріоритету права над економікою, ефективності, справедливості, стабільності, системності державного впливу, адекватності, оптимального поєднання адміністративно-правових та економічних важелів, поступовості та етапності, забезпечення єдності стратегічного й поточного державного регулювання та його оперативності, дотримання вимоги матеріально-фінансової збалансованості, бюджетної політики та податкового регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
М. Ніжніков [11]	Принципи ефективності, справедливості, стабільності, системності державного впливу, адекватності, оптимального поєднання адміністративно-правових та економічних важелів, поступовості та етапності, забезпечення єдності стратегічного та поточного державного регулювання та його оперативності.
Н. Антонова, О. Хорошко [2]	Принципи єдності економіки та політики, єдності централізму та самостійності, науковості, ефективності, сполучення загальних та локальних цілей.
В. Гриньова [3]	Принципи регулювання економіки, відповідальності за прийняття рішень та кінцеві результати, високого професіоналізму суб'єктів державного регулювання економіки, ефективного використання ресурсів, пріоритетності розв'язуваних проблем, орієнтованості на забезпечення економічного розвитку, отже, соціального благополуччя для всього населення.
Л. Дідківська [5]	Принципи науковості, погодження інтересів, цілеспрямованості, пріоритетності, системності, комплексності, адаптації, достатності, організаційно-правового та економіко-організаційного забезпечення.
Я. Жовнірчик [7]	Принципи науковості, обґрунтованості, формування системи державного регулювання економіки з урахуванням теоретичних основ і моделей економічної політики та наявного досвіду здійснення державного регулювання в державі та за кордоном, раціональності, реальності, збалансованості, комплексності, пріоритетності стратегічних цілей, ринкової однаковості.

їх величина залежить від виду та особливостей стягнення конкретного податку, визначення специфічних принципів має враховувати цю особливість, а окремі інструменти державної політики – спрямовуватись на запобігання операціям з ухилення від оподаткування за цими податками.

Оскільки відповідно до податкового законодавства реалізація більшості операції приводить до виникнення податкового зобов'язання за декількома податками одночасно, реалізація специфічних принципів державного регулювання податкових розривів дає змогу досягти синергетичного ефекту та сприятиме виникненню мультиплікаційного ефекту щодо зменшення обсягу податкових розривів в економіці.

До специфічних принципів, на нашу думку, слід віднести принцип синхронізації зовнішньоекономічної діяльності.

Одним з поширених каналів приховування доходів та мінімізації своїх податкових зобов'язань є зовніш-

ньоекономічна діяльності. Навмисне заниження або завищення митної вартості ввезених на територію України товарів чи вивезених з неї, надання робіт, послуг приводить до суттєвого скорочення обсягу податкових зобов'язань учасників цих операцій. Це приводить до того, що митна вартість товарів у країні-виробнику та країні-партнері суттєво відрізняються одна від одної. Як правило, ці величини набагато перевищують стандартно можливу похибку, зумовлену ненавмисними помилками та відсутністю точності.

З огляду на зазначене сутність принципу синхронізації зовнішньоекономічної діяльності полягає в мінімізації обсягу розходжень у величині митної вартості товарів, що задекларовані в країнах-партнерах.

Оцінювання цих розривів дасть змогу визначити країни, які є потенційними учасниками тіншових схем виведення коштів, а також розробити заходи з посиленого контролю за зовнішньоекономічними операціями за участю цих країн.

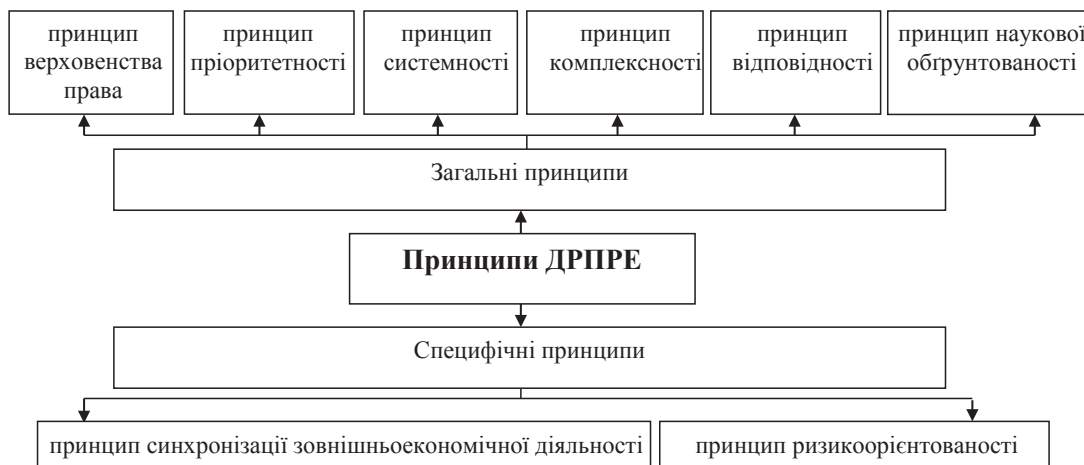

Рис. 1. Принципи державного регулювання податкових розривів в економіці

Разом з цим принципом великого значення, на нашу думку, набуває оцінювання рівня ризику тінізації економіки. Як правило, до операцій з незаконного виведення коштів, товарів та послуг за кордон залучаються одні й ті ж самі країни-партнери або суб'єкти економічної діяльності. Таким чином, своєчасна ідентифікація найбільш ризикових операцій, країн-партнерів, видів економічної діяльності дасть змогу за рахунок розроблення комплексу превентивних заходів попередити незаконне виведення коштів.

Систематизація проаналізованих вище принципів державного регулювання податкових розривів в економіці наведена на рис. 1.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз дає змогу зробити висновок про низький рівень ефективності наявної політики протидії тінізації економіки та потребу вдосконалення цього процесу. Одними із заходів щодо цього, на нашу думку, повинні бути аналіз та перегляд наявних принципів побудови політики державного регулювання податкових розривів та їх приведення до сучасних реалій розвитку економіки. Врахування запропонованих специфічних принципів регулювання податкових розривів сприятиме більш комплексному дослідженню можливих каналів тінізації доходів, розробленню своєчасних та ефективних превентивних заходів у цьому напрямі.

Список літератури:

1. Адельсеїтова Е. Формування ефективного механізму регулювання національної економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03. Сімферополь, 2009. 20 с.
2. Антонова Н., Хорошко О. Государственное регулирование национальной экономики : курс лекций. Минск : Академия управления при Президенте Республики Беларусь, 2009. 253 с.
3. Гриньова В. Державне регулювання економіки : підручник. Київ : Знання, 2008. 398 с.
4. Гришова І., Дяченко О. Дієвість механізмів державного управління в сфері протидії тіншовій економіці в Україні. *Право та державне управління*. 2016. № 3. С. 183–189.
5. Дідківська Л., Головка Л. Державне регулювання економіки : навчальний посібник. 5-те вид. Київ : Знання, 2006. 213 с.
6. Дяченко О. Розвиток механізмів державного регулювання процесів протидії розвитку тіншовій економіки України в 2016–2016 роках. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1204> (дата звернення: 10.04.2019).
7. Жовнірчик Я. Концептуальні засади державної політики комплексного і збалансованого розвитку регіонів. *Економіка та держава*. 2010. № 11. С. 93–97.
8. Кахович О., Южека Р. Особливості державного регулювання економіки. *Актуальні проблеми держави і права*. 2015. Вип. 75. С. 119–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2015_75_19 (дата звернення: 09.04.2019).
9. Леонова О. Теоретичні основи функціонування механізмів державного регулювання детінізації економіки України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 2(37). С. 89–94.
10. Мазур О., Сержанов В. Державне регулювання у сфері детінізації економічних відносин. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2015. Вип. 1(45). Т. 3. С. 114–118.
11. Ніжніков М. Принципи та функції державного регулювання аграрного сектора. *Економіка та держава*. 2014. № 4. С. 147–149.
12. Про внесення змін до деяких законів України з питань запобігання використанню банків та інших фінансових установ з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : Закон України від 6 лютого 2015 року № 485-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/485-15> (дата звернення: 10.04.2019).
13. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 24 листопада 2018 року № 1702-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18> (дата звернення: 10.04.2019).
14. Про реалізацію Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 року № 601-2017-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/601-2017-%D1%80> (дата звернення: 10.04.2019).
15. Про схвалення Концепції розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2005–2010 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2005 року № 315-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=315-2005-%D1%80> (дата звернення: 10.04.2019).
16. Про схвалення Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 року № 1407-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1407-2015-%D1%80> (дата звернення: 10.04.2019).
17. Стеченко Д. Державне регулювання економіки : навчальний посібник. Київ : Знання, 2006. 262 с.
18. Толстова А. Роль державного регулювання в процесі детінізації економіки України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 40. С. 303–306.
19. Чечель О. Принципи та механізми державного регулювання економіки. *Вісник АМСУ. Серія «Державне управління»*. 2013. № 2(9). С. 103–111.
20. Tiutiunyk I., Kostyuchenko N., Starinskyi M., Kobushko I. Methodical Approach to the Assessment of Risks Connected With the Legalization of the Proceeds of Crime. *Montenegrin Journal of Economics*. 2018. Vol. 14. No. 4. P. 23–43.

ПРИНЦИПЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ НАЛОГОВЫХ РАЗРЫВОВ В ЭКОНОМИКЕ

В статье проанализированы роль и место налоговых разрывов в экономическом развитии страны. На основе исследования существующих практик построения государственной политики противодействия тенизации доходов обоснована целесообразность расширения перечня принципов ее формирования. Доказано, что существующая политика должна согласовываться с общими принципами государственного регулирования экономики и принципами построения налоговой системы. Предложено наряду с общими принципами государственного регулирования налоговых разрывов в экономике выделить специальные, а именно принципы синхронизации внешнеэкономической деятельности, рискоориентированности, сущность и особенности применения которых наиболее соответствуют особенностям возникновения налоговых разрывов. Доказано, что применение инновационных методов, которые базируются на учете особенностей возникновения налогового разрыва в экономике, может служить залогом повышения эффективности существующих инструментов государственного управления в этом направлении.

Ключевые слова: тенизация экономики, налоговый разрыв, государственное регулирование, специфические принципы регулирования, уклонение от налогообложения.

PRINCIPLES OF STATE REGULATION OF TAX GAPS IN ECONOMY

A prerequisite for social and economic development of the country is the availability of an effective state policy of management of their separate components. Taking into account the fact that in recent years, shadow financial operations are one of the most influential destabilizing factors in the country, includes their specifics is a key to achieving the goals of strategic development of the country. The article analyzes the role and place of tax gaps in the country's economic development. On the basis of the research of existing practices of the state policy of counteracting shadow income, the expediency of expanding the list of principles for its formation, based on the factors of the formation of tax gaps in the economy, was substantiated. It is proved that the existing policy should be consistent with the general principles of state regulation of the economy, the principles of the construction of the tax system, the existing conventions, and strategies to counter the shadowing of the economy. Systematization of scientific developments on the mentioned problem has shown that among scientists there is no consensus on the list of principles of state regulation and their interrelation with the policy of counteraction to shadow economy, which significantly updates the need for further empirical research in this direction. Proposed along with the general principles of state regulation of tax gaps in the economy (the rule of law, priority, system city, integrity, conformity, scientific validity), to select special - synchronization of foreign economic activity, which is to minimize the differences in the customs value of the goods declared in the producer country and partner countries and risk orientation - a preliminary assessment of the potential risk of shadow revenues for all transactions and economic entities. It is proved that due to the low efficiency of traditional approaches to managing the economy shadowing, the application of innovative methods based on taking into account the peculiarities of the emergence of tax gaps in the economy can serve as a guarantee of increasing the efficiency of the existing tools of public administration in this direction. The results of the research may be useful for the relevant executive authorities when developing measures to prevent income shadowing.

Key words: shadow economy, tax gap, state regulation, specific principles of regulation, tax evasion.